

ELÄMÄNKAAREN KÄSITE JA YKSILÖN KEHITYSTÄ KUVAAVAT TEORIAT

Lehtinen, Kuusinen ja Vauras lähtevät kirjassaan elämänkaaren käsitteessä ennen kaikkea kronologisesta iästä ja siihen tiukasti sidoksissa olevista elämänvaiheista (oppivelvollisuuden alkaminen ja päättyminen, aikuistuminen ja täysi-ikäisyys, eläkkeelle siirtyminen), jotka ovat tyypillisiä nykyajalle. Niiden kautta elämä voidaan käsittää yksilöllisenä kaarena, josta voidaan erottaa ikään sitoutuneita psykologisia ja sosiaalisia kehitysvaiheita.

Kronologisen iän merkitys on historiallisen kehityksen tulosta: esimerkiksi antiikissa ihmiset eivät välttämättä edes tienneet kronologista ikäänsä, eikä sillä ollut samanlaista normatiivista merkitystä kuin nykyään. Elämää saatettiin jäsentää myös esimerkiksi maata kiertävien planeettojen oletetun vaikutuksen kautta kuten Ptolemaioksen teoriassa ihmisen seitsemästä ikäkaudesta. Kronologisen iän merkitys alkoi korostua keskiajalla, kun ihmisen elämä jaettiin neljään vaiheeseen: lapsuuteen, nuoruuteen, kypsään vaiheeseen ja vanhuuteen.

Elämän näkeminen kaarena on perua lähinnä kirkon ja uskonnon vaikutuksesta: elämä alettiin kokea kaarena ja pyhiinvaellusmatkana, jonka tarkoituksena on hyveissä kilvoittelu ja valmistautuminen iankaikkiseen elämään muistaen kuitenkin sen, että ihmisen on aina perisynnistä johtuen kuoltava.

Nykyisissä kasvatopsykologian teorioissa elämä nähdään tyypillisesti peräkkäisistä ja limittäisistä vaiheista koostuvana kokonaisuutena, jonka aikana ihmisestä kehittyy se yksilö, joka hän on elämänsä päättyessä. Merkittävää on siis se, ettei ihmisen kehitys pääty hänen elämänsä aikana, vaan elämässä on kyse jatkuvasta kehittymisestä.

Erik H. Eriksonin persoonallisuusteoria

Erik H. Eriksonin persoonallisuusteoriaa pidetään yhtenä merkittävimmistä minän kehittymistä ja muutosta kuvaavista teorioista.

Teorian mukaan ihminen käy elämässään läpi kahdeksan vaihetta, joissa kussakin on selvittävät tietyistä haasteista, jotka aiheuttavat myös kriisejä. Ensimmäisenä ikävuonna lapsen on saavutettava perusturvallisuus ja opittava luottamaan aikuiseen. Nuoruusiän kriisi taas on identiteettikriisi. Eriksonin teoria tunnettaankin myös psykososiaalisten kriisien teoriana.

Kriisit ovat osa yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen dynamiikkaa. Ne ovat väistämättömiä, ja jokainen yksilö kohtaa ne. Teorian mukaan kriiseistä selvitään: oleellisia ovat hallintakeinot ja kriisien käsittelytavat.

Eriksonin teoriasta tekee merkittävän se, että se on ensimmäinen yli koko ihmisen elämänkaaren ulottuva kehitysteoria. Teorian perusajatus on, että ihminen on valmis kohtaamaan elämänsä seuraava kriisin psyykkisesti vahvana, jos edellisen kriisin ratkaiseminen ja sen aiheuttamat haasteet on pystytty käsittelemään positiivisesti. Jos kriisin käsittely on jäänyt kesken, se heijastuu myös tuleviin elämänvaiheisiin.

Havighurstin kehitystehtäväteoria

Robert J. Havighurst oli alkuperäiseltä koulutukseltaan fyysikko, mutta hänen tunnetuin teoriansa ei kuitenkaan liity fysiikkaan, vaan psykologiaan – Havighurst tunnetaan ihmisen elämän kehitystehtäväteorian (sosialisaatioteorian) kehittäjänä. Teoriassa kehitystehtävällä tarkoitetaan tehtävää, joka on selvitettävä, jotta yksilö voi siirtyä seuraavaan kehitysvaiheeseen. Fyysinen kypsyminen, yksilön omat arvot ja tavoitteet sekä ympäristön paineet luovat näitä kehitystehtäviä, jotka ovat yksilölle eräänlaisia haasteita. Kehitystehtävät jaetaan Havighurstin teoriassa sisäisiin, itsenäisyyttä korostaviin tehtäviin ja ulkoisiin, yhteiskunnan asettamiin kehitystehtäviin. Varsinkin yhteiskunnan asettamat kehityshaasteet ovat normatiivisia haasteita – kussakin ikävaiheessa on täytettävä tietyt normit.

Piaget'n kognitiivisen kehityksen teoria

Jean Piaget on esittänyt ns. kognitiivisen kehityksen teorian, joka kuvaa lapsen ajattelun vaiheita. Piaget'n mukaan lapsen ajattelu kehittyy vaiheittain ja kaikki lapset siirtyvät vaiheesta toiseen samassa järjestyksessä vaikka siirtymäaikat vaihtelevatkin. Näitä vaiheita ovat i) sensomotorinen vaihe, ii) esioperationaalinen vaihe, iii) konkreettisten operaatioiden vaihe ja iv) formaalisten operaatioiden vaihe. Lapsen ajattelua suuntaavat eräänlaiset sisäiset mallit, skeemat, jotka kehittyvät assimilaation (uuden informaation sulauttaminen olemassa olevaan skeemaan) ja akkomodaation (vanhan skeeman hylkääminen ja korvaaminen uudella) väli-

tyksellä. Piaget'n teoriaa on kritisoitu nimenomaan sen tiukan vaiheittaisuuden vuoksi – nykykäsityksen mukaan rajat ja siirtymät vaiheesta toiseen ovat liukuvia ja yksilölliset erot hyvin suuria.

Mahlerin psykologisen syntymän teoria

Margaret Mahlerin psykologisen syntymän teoria kuvaa lapsen varhaiskehitystä ja ennen kaikkea lapsen minuuden syntymistä. Lapsen psykologinen syntymä tapahtuu Mahlerin mukaan kolmen elinvuoden aikana – lapsi tajuaa olevansa oma, itsenäinen kokonaisuutensa ja hänestä kehittyy yksilö. Tätä vaihetta kutsutaan Mahlerin teoriassa separaatio-individuaatiokehitykseksi, ja se koostuu neljästä toisiaan seuraavasta vaiheesta: i) eriytymisen ja kehominuuden muodostumisen vaihe, ii) harjoitteluvaihe, iii) uudelleenlähentymisvaihe ja iv) yksilöllisyyden kiinteytymisvaihe. Myös lapsen minuuus kehittyy tiettyjen vaiheiden kautta, ja muodostuvan psyyken tasapainoisuus riippuu mm. varhaisvaiheen hyvästä symbioosista ja siitä irtautumisesta. Symbioosi liittyy lapsen ja hänen äitinsä suhteeseen, joka on symbioottinen: sekä lapsi että äiti tarvitsevat toisiaan ja takertuvat toisiinsa. Symbioosi alkaa purkautua ennen puolen vuoden ikää asteittain ja irtautuminen on tapahtunut täydellisesti toisen ikävuoden loppuun mennessä.

Pohdinta

Elämänkaarta määritellesään Lehtinen, Kuusinen ja Vauras lähtevät hyvin voimakkaasti liikkeelle kronologisesta iästä. Se on näkemyksenä jonkin verran ristiriidassa oman näkemykseni kanssa. Uskoisin kuitenkin, etten ole näkemykseni kanssa täysin väärässä, vaan kronologisen iän merkitys on nyky-yhteiskunnassa vähemmän: tästä kertoo mm. se, että nykyisin käytetään paljon myös kronologisesta iästä poikkeavia iän määritelmiä – puhutaan kognitiivisesta ja koetusta iästä.

Erilaisiin kehitysteorioihin tutustuminen oli mielenkiintoista. Eriksonin teoriassa ihmisen identiteetin kehityksellä on keskeinen sija, ja Erikson korostaa sitä, että ihmisen kehitykseen vaikuttavat tekijät kolmella tasolla: biologisella, ympäristön ja yksilön tasolla. Tällainen näkemys tuntuu luonteelta: meistä jokainen voi tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, mutta elämään vaikuttavat myös monet sellaisen ympäröivän maailman asiat, joihin emme voi vaikuttaa.

Toisaalta on niinkin, etteivät erilaiset kehitysteoriat ole toistensa kanssa vaihtoehtoisia, vaan ne kuvaavat samaa tematiikkaa, mutta kukin hieman eri näkökulmasta. Ainoastaan Piaget'n tiukka vaiheittaisuuden ajatus tuntui minusta vieraalta.